

Konteyner kentlerde çocukların yaşam alanlarına kız çocuk odaklı bakış

AĞUSTOS 2023

SUNA'NIN KIZLARI

SUNA'NIN KIZLARI HAKKINDA

SUNA'NIN KIZLARI

Suna'nın Kızları, ülkemizdeki sanayi, eğitim, kültür ve sanat alanlarının gelişmesine önemli katkılar sunmuş iş insanı Suna Kırac'ın eğitim alanındaki çabalarını, değerlerini, hedeflerini ve vizyonunu yaşatmak amacıyla kızı İpek Kırac tarafından Suna ve İnan Kırac Vakfı çatısı altında kurularak 2021 yılında yolculuğuna başladı.

Suna'nın Kızları, çocukların gelişim ihtiyaçlarını karşılayan eğitim olanaklarına erişmelerine ve bu süreci en çok kazanımla tamamlamalarına katkıda bulunmayı amaçlıyor. Kız çocuk odaklı tasarım yaklaşımını benimseyen Suna'nın Kızları, desteklediği yapıların ve programların dezavantajlı koşullarda büyüyen kız çocukların ihtiyaçlarını gözetecek şekilde oluşturulmasını ve ortaya çıkan çalışmaların hem kız hem oğlan çocuklara fayda sağlamasını hedefliyor.

Suna'nın Kızları'nın ilk dönem stratejisinin temelinde, sivil toplum kuruluşları, kamu kuruluşları ve özel sektör kuruluşlarının katılımıyla ortak amaçlar etrafında çalışan çözüm ve destek toplulukları oluşturmak, bu toplulukları desteklemek, etkilerini izlemek ve topluluklarca geliştirilen eğitim temelli projelerle çocuklar için güvenli ve destekleyici bir ekosistem oluşmasına katkıda bulunmak yer alıyor.

Suna'nın Kızları tarafından 2022 yılında ilk kez oluşturulan beş toplulukta 32 sivil toplum ve üniversite oluşumu yer alıyor.¹ Bu topluluklar, alandaki çalışmalar arasında sinerji oluşturarak;

- Çocukların gelişimsel ihtiyaçlarını belirlemek,
- Çocukların her türlü riskten korunması, sosyal-duygusal gelişimlerinin desteklenmesi ve çocukların koruyucu ve önleyici hizmetler ile eğitim olanaklarına erişimlerinin sağlanması için mevcut kamu ve sivil toplum müdahalelerini ve hizmetlerini haritalandırmak,
- Dezavantajlı mahallelerde, okul ve mahalle temelli olarak ihtiyaçlar ile hizmetler arasında köprü kurmak,
- Boşluk bulunan alanlara ilişkin araştırmalar yapmak ve programlar geliştirmek üzere "yapıtaşı" olarak tanımladığımız modeller oluşturmak için çalışıyor.

1 Açık Alan Derneği, Anne Çocuk Eğitim Vakfı, Aydın Doğan Vakfı, Bağ Derneği, Eğitim Reformu Girişimi (ERG), Fikir ve Sanat Atölyesi Derneği (FİSA), Hayata Destek Derneği, Hümanist Büro, Hüsnü M. Özyeğin Vakfı (HMOV), İhtiyaç Haritası, İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi (ÇOÇA), Kırkayak Kültür Sanat ve Doğa Derneği, Koç Üniversitesi Sosyal Etki Forumu (KUSİF), Köy Okulları Değişim Ağı (KODA), Nirengi Derneği, Öğretmen Ağı, Öğretmen Akademisi Vakfı (ÖRAV), Pera Müzesi, Pozitif Ergen Gelişim Programı (PERGEL), Şehir Dedektifi, Sivil Toplumu Geliştirme Merkezi (STGM), Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM), Sosyal Güçlendirme İçin Spor ve Beden Hareketi (BoMoVu), Sulukule Gönüllüleri Derneği, Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı (TAPV), Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV), Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV), Türkiye Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı (KORUNCUK), Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği ve Uluslararası Çocuk Hakları Elçileri Derneği (ICHILD).

Yazarlar

Dr. A. Zeynep Kılıç
Gizem Kıyğı

Katkıda bulunanlar

Melda Akbaş
Dr. Aysel Madra
Burcu Gündüz Maşalacı
Betül Sarı

Yayına hazırlayan

Dr. Aysel Madra

Grafik Tasarım

Alper Dabak

Bu rapor EMpower'dan alınan fon aracılığıyla hazırlanmıştır.

Raporda kullanılan fotoğraflar 6-9 Haziran 2023 tarihleri arasında Kahramanmaraş-Pazarcık ve Hatay-Antakya'ya yapılan saha ziyareti sırasında Zeynep Kılıç tarafından çekilmiştir.

Referans için: Kılıç Z. ve Kıyğı G. Temmuz 2023. *Konteyner kentlerde çocukların yaşam alanlarına kız çocuk odaklı bakış*. Suna'nın Kızları ve EMpower.

İÇİNDEKİLER

I. Giriş	6
II. Yöntem	8
III. Genel değerlendirme	10
Çocukların konteyner kentlerdeki yaşam alanlarının durumu	10
Konteyner kent dışına çıkabilme olanağı	12
Günlük yaşamın akışı	12
IV. Çocuk kazanımlarına göre değerlendirmeler	14
Fiziksel ve duygusal olarak iyi olma	14
Öğrenmeye kesintisiz devam	21
Eğlenmeye ve dinlenmeye zaman ayırabilme	23
Baskı altında kalmadan yaşama	25
Yaşama dair kararlara katılım	27
V. Sonuç	29

I. GİRİŞ

9-12 Mart 2023 tarihleri arasında EMpower desteği ile Suna'nın Kızları ekibi ve danışmanları olarak 6 Şubat 2023'te depremden en fazla etkilenen iller arasında olan Hatay, Kahramanmaraş, Adıyaman ve Gaziantep'e saha ziyareti gerçekleştirmiş ve bu ziyaretin bulgularını *Deprem bölgesindeki geçici barınma alanlarına kız çocuk odaklı bakış: Mekânsal koşullara ve çocuk hizmetlerine dair değerlendirme* başlıklı bir raporda derlemiştik.¹ Nisan 2023'te yayımlanan raporda **kız çocuk odaklı tasarım bakış açısı** ile deprem bölgelerindeki barınma alanlarını çocukların, özellikle kız çocukların iyi olma halleri açısından inceleyerek kız çocukların özgün ihtiyaçlarını görünür kılmıştık.

Kız çocuk odaklı tasarım yaklaşımı

Kız çocuklar yaşamları boyunca her alanda yapabilirliklerini engelleyen cinsiyete dayalı çoklu risklerle karşı karşıyalar. Hâlihazırda çocuk yaşta, erken ve zorla evlendirmeler, gebelik, fiziksel ve duygusal istismar gibi risklerle karşı karşıya olan kız çocukların bu risklere maruz bırakılma olasılığı afet ve kriz zamanlarında daha da artıyor. Başta kız çocuklar olmak üzere tüm çocukların ihtiyaç ve beklentileri için fiziksel ve duygusal olarak güvenli alanlar, programlar ve süreçler tasarlamak çocukların bu dönemde maruz kaldıkları olumsuzlukları mümkün olduğunca azaltmak için çok önemli. Kız çocuk odaklı tasarım yaklaşımı genellikle faaliyetlere erişimi sınırlı kalabilen kız çocukların programlar ve projelerden faydalanmalarını sağlamak için kapsayıcı süreçler oluşturmayı hedefliyor.

Kız çocuk odaklı tasarım, çocuk güvenliği ve çocuk katılımı temelinde mekânların, programların, faaliyetlerin kız çocuklar için, kız çocuklarla birlikte nasıl geliştirilebileceği üzerine düşünme, tasarlama ve uygulama sürecidir. Bu tasarım, tüm kız çocukların programlara, mekânlara, faaliyetlere erişebildiğinden ve bu faaliyetlerin ilgili hedef gruptaki kız çocuklara ulaştığından emin olmak için uygulanır.

Raporda, ziyaret ettiğimiz geçici barınma alanlarının çocuk odaklı değerlendirilmesinin yanı sıra kız çocuklarla yaptığımız görüşmelerden çocukların gündelik yaşamlarına ve ihtiyaçlarına yönelik tespitler de yapmıştık. Ziyaret ettiğimiz geçici barınma alanlarında küçük yaşta çocuklara yönelik daha fazla hizmetin bulunduğunu ve ergenlik çağındaki çocukların gelişimsel ihtiyaçlarını sağlayacak hizmetlere erişmekte zorlandığını gözlemledik. Bu yaş grubuna yönelik neredeyse tek hizmetin sınavlara hazırlık kursları olması ve 12-18 yaş aralığındaki çocuklara özgü bir alan bulunmaması en çarpıcı tespitlerimiz arasındaydı.

¹ Kılıç, Z. ve Kıyıcı, G. (29 Mart 2023). *Deprem bölgesindeki geçici barınma alanlarına kız çocuk odaklı bakış: Mekânsal koşullara ve çocuk hizmetlerine dair değerlendirme*. Suna'nın Kızları ve EMpower.

Ziyaretimiz sırasında ergenlik çağındaki kız çocuklarla yaptığımız görüşmelerde çocuklar gün içerisinde pek bir şey yapmadıklarını, barınma alanlarında yapacak bir şey bulamadıklarını sıklıkla ifade ettiler. Kız çocuklar ayrıca üzerlerinde ağırlaşan bakım yükünden, kişisel bakım ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandıklarından, yaşlılarıyla paylaştıkları ortak bir alan olmamasından dolayı kendi yaşlılarıyla sosyalleşemediklerinden sıklıkla bahsettiler ve kendilerine ait özel bir alan olmamasından duydukları rahatsızlıkları aktardılar.

Bu ihtiyaçlar ve bulgulardan yola çıkarak öncelikle kız çocuklar olmak üzere, tüm çocukların akranlarıyla sosyalleşebilecekleri, birlikte ve tek başlarına vakit geçirebilecekleri bir alana duydukları ihtiyacı da göz önünde bulundurarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) ile yaptığımız protokol kapsamında Çocuk Yaşam Merkezlerini (ÇYM) kurduk.

Çocuk Yaşam Merkezleri (ÇYM)

Suna'nın Kızları ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) işbirliği kapsamında oluşturulan Çocuk Yaşam Merkezleri çocukların okul terk riskine karşı, eğitim ve öğrenmeden uzak kalmalarını engellemek için 12-18 yaş aralığındaki çocuklara yönelik güvenli sosyalleşme ve öğrenme alanları oluşturuyor. ÇYM'ler psiko-sosyal destek, sağlık bilgilerine erişim, hareket ve sanat odaklı çalışmalarla beraber çocukların içinde buldukları koşullarda seslerinin ve görüşlerinin duyulması için olanaklar sağlamayı amaçlıyor.

6 Şubat depremlerinin merkezi olan Pazarcık'taki Hastane Konteyner Kentte Turkish Philanthropy Fund (TPF) desteğiyle ve Koç Topluluğu tarafından Hatay'da kurulan Umut Kent'te Orkid-Procter and Gamble desteğiyle kurulan ÇYM'ler mayıs ayından beri faaliyet gösteriyor. Çocukları güçlendirmeye yönelik olarak hazırlanan "Suna'nın Kızları Esenlik Programını"² tamamlayan çocuklar ÇYM'lerde Suna'nın Kızları topluluk katılımcıları³ tarafından uygulanan gazetecilik, STEM, hip hop gibi çeşitli atölyelere katılma ve merkezde bulunan mutfak ve sakın odayı kullanma hakkına sahip oluyorlar. ÇYM'lerin oluşum ve işleyiş süreçlerinde çocukların mümkün olduğunca aktif katılımı sağlanıyor. Temmuz başı itibarıyla yaklaşık 140 çocuğun kaydolduğu ÇYM'lerde aynı zamanda çocuklara ve yetişkinlere yönelik psiko-sosyal destek hizmetleri de sağlanıyor.

6-9 Haziran 2023 tarihleri arasında Maraş-Pazarcık Hastane Konteyner Kent ve Hatay-Antakya Umut Kent'te kurulan iki ayrı merkezi EMpower desteği ile gerçekleştirdiğimiz saha çalışması kapsamında ziyaret ettik. Bu ziyaretteki amacımız çadır kentlere göre daha uzun vadeli yaşam alanları olarak kurgulanan bu alanları kız çocuk odaklı tasarım bakış açısıyla değerlendirerek ihtiyaçların ne ölçüde ve nasıl değiştiğini ortaya koymaktı. İlk raporumuzdaki tes-

2 10 oturumdan oluşan Suna'nın Kızları Esenlik Programı, Suna'nın Kızları tarafından afet bölgelerinde kurulacak topluluk merkezlerinde öncelikle 12-18 yaş kız çocukların esenliğine katkı sunmak ve çocukların yaşamla bağlantı kurmalarını kolaylaştırmak amacıyla hazırlandı.

3 Suna'nın Kızları topluluğu 32 sivil oluşumun bir arada çalıştığı bir kolektif etki girişimidir. Topluluğun parçası olan sivil toplum oluşumları kız çocukların ihtiyaçlarını merkeze alan çözüm toplulukları oluşturarak ortak hedefler doğrultusunda model ve programlar geliştiriyor.

pitlerimiz çadır kentlerdeki gözlemlerimize ve çocuklarla yaptığımız sohbetlere dayanırken, bu rapordaki tespitlerimizi ÇYM'lerdeki çocuklarla temaslarımızdan yola çıkarak oluşturduk.

II. YÖNTEM

Bu raporu üç ayrı araç ile derlediğimiz verilere dayandırarak oluşturduk: ÇYM'lere kaydolan çocuklara uygulanan tarama formu, ÇYM'lerdeki çocuklarla gerçekleştirilen atölye çalışmaları ve çocukların katılımıyla gerçekleştirdiğimiz odak grup görüşmeleri. Bu üç yönteme ek olarak, Pazarcık ve Hatay'daki konteyner kentlerde geceleri de konakladığımız için barınma alanlarının gece ve gündüz kullanımlarına dair gözlemlerde bulunma fırsatı yakaladık. Raporu yazarken kız çocuk odaklı bir bakış açısı benimsememizin yanı sıra hem merkeze kaydolan hem de odak grup ve atölyelere katılan kız çocukların sayısı daha fazla olduğu için daha çok kız çocuklara ait görüşleri paylaşmış olduğumuzu da ekleyebiliriz.

ÇYM'lere kayıt sırasında çocuklara kısa bir tarama formu uyguladık. Formda çocuklarla ilgili genel bilgilere, depremden önceki öğrenim hayatlarına, konteyner kentlerdeki yaşamlarına ve ihtiyaçlarına dair sorular bulunuyor. Tarama formu uygulanmasındaki amaç, çocukların konteyner kentteki yaşamları doğrultusunda ihtiyaç analizi ve durum tespiti yapmaktır.

Saha ziyareti yaptığımız Haziran 2023 başına kadar merkezlere kaydolan toplam 68 çocuğa (42 kız, 26 oğlan) tarama formunu uyguladık. ÇYM'lere kaydolan çocukların ağırlıklı olarak kız çocuklardan (kız çocuklar %62, oğlan çocuklar %38) oluştuğunu söyleyebiliriz. Çocukların yaklaşık %80'i 12-14 yaş aralığında bulunuyor ve %90'ından fazlası ÇYM'lerin bulunduğu konteyner kentlerde yaşıyor. Saha ziyaretimiz sırasında, ÇYM'lerin bulunduğu konteyner kentlerde çocuklara yönelik yeterli alan ve hizmet bulunmadığını gözlemledik. Nitekim benzer bir programa katıldığını belirten çocuk oranı yalnızca %16'ydı. Dolayısıyla bu konteyner kentlerde bulunan çocukların çoğunun katıldığı tek program haziran başı itibarıyla ÇYM'lerle sınırlıydı. Önümüzdeki dönemlerde, ÇYM'leri kullanmaya devam eden çocuklara tarama formunu tekrar uygulayarak, yapılan çalışmaların program katılımcılarının gelişimine bir katkısı olup olmadığını değerlendirmeyi sağlayacak bir izleme çalışması yapmayı planlıyoruz.

Tarama formu yoluyla topladığımız nicel verileri nitel verilerle desteklemek amacıyla, ÇYM'lerdeki etkinliklere katılan çocuklarla odak grup görüşmeleri gerçekleştirdik. Odak grup görüşmelerinin ilk grubu ile tarama formunda tespit ettiğimiz ihtiyaçlar üzerine derinleşmeyi, çocukların anlatılarıyla yaşamlarını daha iyi anlamayı amaçladık. Görüşmelere, her iki ÇYM'de de Esenlik Programı'na dahil olan 13-17 yaş aralığındaki kız ve oğlan çocukları davet ettik, gönüllü olan kız çocuk sayısı daha fazla oldu. Pazarcık'ta 2 ayrı odak görüşme yaparken Antakya'da Esenlik Programı'ndan mezun olan çocuk sayısı henüz az olduğu için bir odak görüşme yaptık. Sonuç olarak Pazarcık'ta toplamda 10 kız, 5 oğlan, Antakya'da ise 2 kız, 2 oğlan çocuğun katıldığı 3 odak görüşme (toplam 19 çocuk) gerçekleştirdik.

İkinci grup odak görüşmeleri ise sadece kız çocuklarla ve yetişkinlerin gözünde “kız çocuk olma” algısını çocukların değerlendirmesiyle ele almak üzere yürüttük. Bu odak gruba dair analizlerin sınırlı bir kısmı konteyner kentlerdeki yaşam alanları ile ilişkili oldu. İlgili olan bu kısımların yanı sıra gözlemlerimize de katkı sağladığı için bu odak görüşmelerin de bilgisini paylaşmak istedik. Kız çocuk olma algısına dair odak görüşmeleri her iki ÇYM’de de iki kez olmak üzere yürüttük. Pazarcık’ta 13-15 yaş aralığında 11, Antakya’da 13-16 yaş aralığında 8 kız çocuk ile görüştük.

Tarama formu ve odak grup görüşmelerine ek olarak, çocuklarla haritalama atölyeleri ve yürüyüş atölyeleri yürüttük. Haritalama ve yürüyüş atölyeleri, Suna’nın Kızları kolektif etki topluluğunda yer alan Şehir Dedektifi tarafından, performatif araştırma yöntemine⁴ dayanılarak geliştirilen *Kız Çocuk Odaklı Mekânsal Tasarım Rehberi* atölye modüllerinin deprem bölgesindeki koşullara adapte edilmesiyle kurgulandı.

Haritalama atölyesinde, çocuklara konteyner kent içinde vakit geçirmeyi en çok sevdikleri 5 yer, sevmedikleri ancak “keşke daha iyi olsa” dedikleri 5 yer ve sevmedikleri 5 yer soruldu. “Keşke daha iyi olsa” sorusuna verdikleri cevaplara göre çocuklardan, Pazarcık’ta parklara yönelik, Antakya’da spor alanlarına yönelik iyileştirme ve tasarım önerileri geliştirmeleri istendi. Yürüyüş atölyesinde çocukların vakit geçirmeyi sevdikleri ve yürüyüş esnasında gitmeyi önerdikleri yerler gezildi. Yürüyüşlerde çocukların oyun alışkanlıkları, mekânları kullanım alışkanlıkları ve alan hâkimiyeti gözlemlendi. Yürüyüşün ardından mekân, aktivite ve duygu eşleştirmelerinin yer aldığı posterler hazırlandı.

Haritalama ve yürüyüş atölye çalışmaları

Odak gruplara ve atölyelere katılacak çocuklara, çalışmaları yürütecek uzmanlar tarafından Merkez Sorumlularına iletilen yazılı bilgilendirme aracılığıyla merkeze kayıtlı çocukların gö-

4 Performatif araştırma, özellikle sanat, tasarım ve medya alanlarında kullanılan, nitel ve nicel araştırma yöntemlerine üçüncü bir alternatif olarak ortaya çıkmış, sayısal verilerden ziyade ses, görüntü ve hareket gibi çoklu pratiklerin ifadesini içine alan bir araştırma yöntemidir. Daha detaylı bilgi için bkz. Haseman, B. (2006). “A Manifesto for Performative Research”, *Media International Australia Incorporating Culture and Policy*, 118 (1), 98-106. Son yıllarda mekân çalışmalarında oyunlaştırma, yürüyüş gibi pratikler mekânların gündelik yaşamda bireyler üzerindeki etkisinin anlaşılması için sıklıkla kullanılan performatif araştırma yöntemleridir.

nüllü katılımı sağlandı. Atölye ve odak gruplar esnasında bu gönüllülük yeniden sözel olarak teyit edildi. Konteyner kentte yaşayan ve merkezi kullanan çocuklarla odak grup çalışmaları yapılmasının amacı çocukların ihtiyaçlarını görünür kılmak ve bu ihtiyaçlar doğrultusunda uyarlamalar yapmak olduğu için, fikirlerini paylaşmak isteyen çocukların tamamının çalışmalarına katılması mümkün kılındı. Odak görüşmeler esnasında ses kaydı, çocukların onayı ile alındı ve çocuklara istedikleri noktada çalışmayı bırakabilecekleri ya da kaydın durmasını isteyebilecekleri net şekilde aktarıldı.

Çocuklarla yapılan tüm çalışmalarda, KVKK ve bakım veren onayı gibi yasal zorunluluklar dışında, çocuklarla çalışma etiğinin bir gereği çocuklardan da bilgilendirilmiş onam alındı. Atölye ve odak grup çalışmalarından yola çıkarak hazırladığımız bu tespitleri çocuklarla da paylaşmayı planlıyoruz.

III. GENEL DEĞERLENDİRME

Bu raporda, çadır kentlere göre daha uzun vadeli yaşam alanları olarak kurgulanan iki konteyner kentteki yaşamın **Suna'nın Kızları tarafından çocuklar için belirlenen şu 5 nihai kazanıma göre değerlendirilmesi yer alıyor: Fiziksel ve duygusal iyi olma hali, öğrenmeye kesintisiz devam, eğlenmeye ve dinlemeye zaman ayırabilme, baskı altında kalmadan yaşama ve hayata katılım.** Bu değerlendirmeleri hem kız hem oğlan çocuklardan görüş olarak oluştursak da ÇYM'leri kız çocuklar daha yoğun olarak kullandıkları için kız çocukların ihtiyaçlarını önceleyen kız çocuk odaklı bir bakış açısı benimsedik. Kazanımlara dair değerlendirmeye geçmeden çocukların konteyner kentlerdeki yaşamına dair genel bir değerlendirme yapmak istiyoruz.

Bu raporda aktarılan bulgular 6-9 Haziran 2023 tarihleri arasında yapılan saha ziyaretinden derlenen verilerden oluştuğu üzere, sadece konteyner kentlerdeki güncel durum bilgilerini değil, bu zaman kesitine dair değerlendirmeleri barındırıyor. Örneğin, haziran ayı itibarıyla ÇYM'ler dışında çocuklara yönelik neredeyse başka bir alan bulunmuyordu. Ancak temmuz itibarıyla konteyner kentlerde çocuklara yönelik hizmetlerde değişiklikler oldu. Pazarcık'ta temmuz sonu itibarıyla ÇYM'lere ek olarak Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Kuran kursları açıldı. Antakya'daki Umut Kent'te ise tüm çocuklara yönelik okul, çocuk oyun merkezi ve ana sınıfları, kütüphane, sportif tesis, psikososyal destek alanı, farklı sivil toplum kuruluşlarının atölye alanları olmak üzere farklı sosyal donatılar bulunuyor.

Çocukların konteyner kentlerdeki yaşam alanlarının durumu

İlk saha raporumuzda geçici barınma alanlarını, düzensiz barınma alanları, çadır kentler ve konteyner kentler olmak üzere üç kategoride değerlendirmiştik. Depremin beşinci ayında ziyaret ettiğimiz iki konteyner kentte yerleşimin başladığını, ancak hizmetlere ilişkin organizasyonun kurulum aşamasında olduğunu gözlemledik.

Hatay-Antakya'daki konteyner kentte yeni kurulan eğitim adası

Çalışma yaptığımız konteyner kentlere ilk saha ziyaretimizde geçici barınma alanlarının genel durumuna ilişkin gözlemediğimiz ikincil afetlere açıklık, aydınlatma, altyapı ve hijyen problemleri gibi düzensizlikler büyük ölçüde çözülmüş olsa da yaşam koşulları zorlayıcı olmaya devam ediyor. Konteyner kentlerin yerleşim düzeni çoğunlukla birbirinden kopuk. Şehir ve ilçe merkezlerine ulaşım ise farklılık gösteriyor. Bu nedenle çocukların gündelik yaşamı çoğunlukla yaşadıkları konteyner kentle, erişebildikleri hizmetler de buldukları yerleşkede verilen hizmetlerle sınırlı kalıyor. Depremden etkilenen çocukların ve ailelerinin kalıcı konutlar tamamlanana kadar konteyner kentlerde yaşayacağı göz önünde bulundurulduğunda hem barınma koşullarının iyileştirilmesi hem de çocuk hizmetlerine ilişkin donanımların artırılması büyük önem taşıyor.⁵

Konteynerlerin yapısının ve yerleşim düzeninin coğrafya ve iklim koşullarıyla uyumlu olması gündelik yaşamı zorlaştıran koşulların başında geliyor. Konteyner kentlerde vakit geçirecek ya da gölge oluşturacak yeşil alanlar bulunmuyor. Sıcak, yaşamı hem zorlaştırıyor hem kısıtlıyor. Özellikle gündüz saatlerinde kamusal mekânlarda vakit geçirmek neredeyse imkânsız hale geliyor. Konteynerlerin çoğu beyaz olduğu için zemin üzerine güneş ışınları tüm alana yansıyor, kullanılan malzeme nedeniyle hissedilen sıcaklık daha da artıyor. Konteyner kentlerde yaşam serin olan akşam saatlerinde canlanıyor.

5 Rapor kapsamında konteyner kentleri değerlendirirken Birleşmiş Milletler'in yaşamaya elverişli ve insan onuruna yakışır barınma hakkı ve Küresel Barınma Stratejisi kriterlerini göz önünde bulundurmaya çalıştık. Barınma hakkı kriterleri, yerinden edilme kaygısı duymadan yaşama, su, kanalizasyon, ısınma, elektrik gibi altyapı hizmetlerine erişim, ödenebilirlik, farklı gereksinimleri olan bireylerin ihtiyaçlarını karşılama, mimari olarak sağlıklı ve yeterli yaşam alanı sunma, erişilebilirlik ve bulunduğu çevrenin kültürel kimliği ve yaşam biçimiyle uyumdur. Küresel Barınma Stratejisi ise yeterli barınma alanını, yeterli mahremiyet, alan, güvenlik, yeterli aydınlatma ve havalandırma, yeterli temel altyapı, temel donanımlara erişebilir lokasyon olarak tanımlamıştır. UN CESCR (1991, 13 Aralık). General comment no. 4: The right to adequate housing (art. 11 (1) of the covenant). Temmuz 2023, <https://www.refworld.org/docid/47a7079a1.html> Afetler sonrasında sağlanan geçici barınma alanları, barınma hakkının temel kriterleri açısından istisna bir durum oluşturmaktadır. Ancak depremden etkilenen bireylerin kalıcı konutlar tamamlanana kadar uzun bir süre bu alanlarda yaşamını sürdüreceği göz önüne alındığında, alan planlamasının bu kriterler çerçevesinde yapılması büyük önem taşımaktadır.

Hane birimleri demografik yapıya göre oldukça küçük; imkânları konteyner kentleri düzenleyen kurum, kuruluş ya da organizasyonların sağladığı koşullara göre farklılık gösteriyor. Örneğin Pazarcık'ta bazı konteynerlerde klima bulunurken bazı konteynerlerde yaşayanlar sıcakla, kapı önüne kendi imkânlarıyla tenteler oluşturarak, pervane ve klima kullanarak başa çıkmaya çalışıyor. Hane birimlerinin aile nüfusuna yeterli alan sağlamaması ve gündüz sıcaklığının kamusal mekânları kullanılamaz hale getirmesi çocukların kendilerine ait vakit ve alan yaratmasını zorlaştırıyor; özellikle kız çocukların hane ve bakımla ilgili sorumluluklara daha fazla maruz kalmasına neden olabiliyor.

Konteyner kent dışına çıkabilme olanağı

Konteyner kentleri bir çeşit kapalı alan olarak tanımlamak mümkün, çünkü kent dışına çıkma olanakları özellikle çocuklar için oldukça sınırlı.

Pazarcık ve Antakya bu konuda farklar içeriyor. Pazarcık merkezde yıkım az olduğu ve hayat yeniden kurulmuş gibi olduğu için çocuklar çalışmak, kursa gitmek, akraba ziyareti, alışveriş yapmak, hasarlı evlerinin önündeki çadırdan eşyaları getirmek gibi ihtiyaçlarla merkeze iniyorlar. Haritalama atölyesinde, vakit geçirmeyi en sevdikleri alanların başına "çarşı" yazan çocuklar oldu. "Bakınmak, yürümek ve dolaşmaktan" hoşlandıkları "değişik şeyler" gördükleri ve "alışveriş yapabildikleri" için çarşuyu çok sevdiğini dile getirdiler. Merkeze dolmuş ve otobüsle ulaşmak mümkün olmasına rağmen çok kalabalık olduğu için bu araçlar çocuklar tarafından tercih edilmiyor. Çocuklar çarşıya daha çok aile arabasıyla iniyor. Merkezi ve gidiş yolunu "çok kalabalık, yoğun" bulduğu için konteyner kentten hiç çıkmak istemeyen çocuklar da var.

Antakya'da "zaten eskisi gibi gidecek bir yerler doğru düzgün kalmamış" olduğu için çocuklar neredeyse hep konteyner kent içindeler. Bazen alışveriş için sadece aileleriyle ve özel araçla dışarı çıkıyorlar, çünkü toplu ulaşım bulunmuyor. Ya da ancak yürüyerek -örneğin işten gelen annelerini karşılamak için- yakın çevreye çıkabiliyorlar. Bu nedenle Antakya'da çocuklar, kent içinde ihtiyaçlarını karşılayacak donanımları, örneğin gölgelik alanların varlığını daha çok önemsiyor gibi görünüyorlar.

Her iki kentte yaşayanlar için bir alternatif de köye gitmek. Çocukların bazılarının köylerde evleri ya da akrabaları var. Bu imkanı olan ailelerdeki çocuklar, bazen köydeki işler için bazen kalabalığı azaltmak için aile üyelerinden bazılarının -mesela büyük ağabeylerin- köyde yaşadığını paylaştılar.

Günlük yaşamın akışı

Çocukların günlerini nasıl, ne yaparak, kimlerle geçirdiklerini anlamak iyi olma hallerini ve yapabilirliklerini desteklemek açısından önem taşır. Günlük akışları, çocukların rutinlerini, olanaklarını görmeyi sağlar; potansiyellerinin desteklenip desteklenmediğini, herhangi bir hak ihlaline açık olup olmadıklarını ve zamanlarını kendi ihtiyaçları ve isteklerine göre düzenleme özgürlüğüne sahip olup olmadıklarını görmeyi sağlar. Aynı zamanda çocukların bu akışı nasıl aktarmayı tercih ettikleri kendi yaşamlarıyla ve yaşamlarındaki insanlarla nasıl ilişkilendiklerini

görmeyi de kolaylaştırır. Bu nedenle hem ihtiyaçlara odaklandığımız odak görüşmelerde hem de haritalama ve yürüyüş atölyelerinde çocukların gün akışlarını paylaşmalarına öncelik verdik.

Çocuklar günlerini sıcaklığın izin verdiği ölçüde dışarıda arkadaşlarıyla, bazen zorunlu ihtiyaçlar ve işler, bazen ise keyif için konteynerlerinin içinde ya da önünde, severek ve isteyerek ÇYM'de geçiriyorlar. Genel tanımlamada da ifade ettiğimiz gibi hane birimlerinin küçüklüğü ve kendilerine ait bir alan oluşturmaya imkan vermemesi, dışarıda zaman geçirmeyi çocuklar için bir çeşit zorunluluk haline getirmiş durumda. Buna arkadaşlarla vakit geçirme tercihi de eklendiğinde kentlerde çocukların zaman geçirebildikleri mekânların varlığı ve koşulları büyük önem taşıyor hale geliyor. Hizmetlere ilişkin alanların hızla düzenlenmesi ve bu süreçte çocukların ihtiyaçlarının dikkate alınması bu nedenle de çok önemli.

Her iki konteyner alanında da çocukların kullanabilecekleri ortak alanlar, "sokak" ya da konteyner araları, kent içindeki oyun parkı alanları ve spor alanlarından oluşuyor. Sıcak, burada da günlük akışı önemli ölçüde etkileyen bir faktör. Sahada olduğumuz haziran başında bile çocuklar konteyner içlerinin sıcaklığından şikayet ediyordu. O nedenle kentlerde gölgelik -hatta tercihen ağaçlık- alan olmasını istiyorlar. Spor alanları hep güneş altı olduğu için gündüz saatlerinde bu alanların kullanımı limitli. Aynı nedenle akşam saatleri dışında da bu alanlarda zaman geçirme istekleri oldukça yoğun. Antakya'da spor alanları gece 12'ye kadar aydınlatılıyor. Pazarcık'ta ise çocuklar daha çok konteyner önlerinde vakit geçiriyorlar. Yine sığağa bağılı olarak gece geç yatıp gün içinde geç kalkmak ya da gün içinde uyuyup akşam dışarı çıkmak eğilimi oldukça yaygın.

Kahramanmaraş-Pazarcık Hastane Konteyner Kenti'nde gece park kullanımı

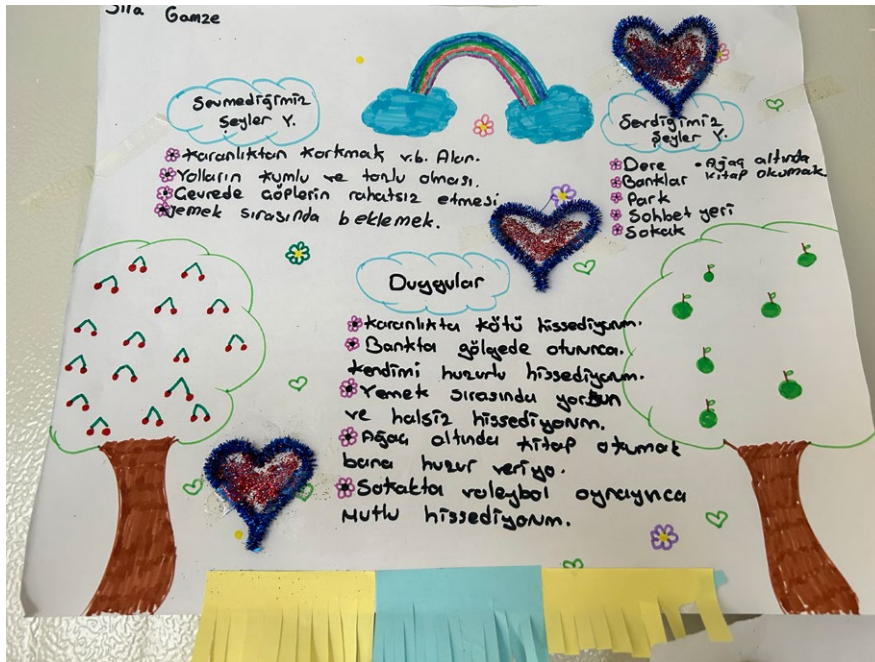
Ziyaret ettiğimiz dönemde konteyner kentlerde çocuklar için ortak kullanıma açık, "kapalı" alanlar bulunmuyordu. O nedenle ÇYM'ler çocukların gündelik akışları içinde önemli bir yer tutuyor; çocuklara bir arada olabildikleri kapalı, rahat ve serin bir alan sunuyor. Programları, atölyeleri ve çocuklara yaklaşımından bağımsız olarak sırf bu özelliği bile ÇYM'leri gözde mekân yapmaya yetiyor. Her iki kentte de ÇYM'de geçirdikleri zamanı artırmaya çalışan çocuklara rastladık. Bununla birlikte çocuklar, yaşam alanlarında sakince oturabilecekleri gölgelik, yeşil alanlar ve birlikte zaman geçirebilecekleri mekânlar istiyorlar.

IV. ÇOCUK KAZANIMLARINA GÖRE DEĞERLENDİRMELER

Çocukların sahip oldukları olanakları, karşılanan ve karşılanmayan ihtiyaçlarını, onların görüşlerinden hareketle, (kız) çocukların yapabilirliğine dair 5 nihai kazanımı tanımlayan şu başlıklar altında ele almaya çalıştık: Fiziksel ve duygusal iyi olma hali, öğrenmeye kesintisiz devam, eğlenmeye ve dinlemeye zaman ayırabilme, baskı altında kalmadan yaşama ve hayata katılım.

Fiziksel ve duygusal olarak iyi olma

Fiziksel ve duygusal iyi olma hali çok geniş bir alanı -çocukların tüm yaşam alanlarını- ifade eden bir kavramsallaştırma. Biz fiziksel iyi olma halini, hijyen, bakım, beslenme, hareket edebilme ve çevresel faktörler, duygusal iyi olma halini ise güven hissi, yaşamdan keyif alma, çevreden destek alma kavramlarıyla birlikte düşünüyoruz. Çocukların anlatıları ve paylaşımlarını bu yaklaşımla değerlendirdik.

Atölye çalışmasından örnek

İyi olma halini yorumlarken odak görüşmelerde günlük akışlarına dair paylaştıklarından ve "konteyner kentte yaşamak nasıl bir şey?" sorusuna verdikleri yanıtlardan, harita ve yürüyüş atölyelerinde vakit geçirdikleri mekânlara dair paylaştıkları düşünce ve duygulardan ve elbette tarama formu sonuçlarından yararlandık. Çocuklar konteyner kentte yaşamının onlara iyi gelen ve zorlayan taraflarını paylaştılar. Fiziksel ve duygusal iyi olma hali çocukların anlatılarında birlikte geldiği için biz de fiziksel ve duygusal iyi olma halini aynı başlık altında değerlendirerek ele aldık.

İlk olarak tarama formlarındaki sonuçlara göre çocukların %73'ü yaşadıkları yerde hizmetlere

erişebildiğini ifade etti.⁶ Bu oran kız çocuklar için %70 iken, oğlan çocuklar için daha yüksek (%76). Çocuklara sunulan hizmetlerin ve olanakların, fiziksel ve duygusal iyi olma halinin temel belirleyicilerinden olduğunu düşünürsek, bu yüzdelerin oldukça düşük olduğunu ifade edebiliriz. Her 100 çocuktan 30'unun hizmetlere erişemediğini söylemesi çocukların iyi olma halinin yeteri kadar desteklenmediğini gösteriyor.

Odak görüşmeler ve atölyelerde yapılan paylaşımlardan hareketle, Pazarcık ve Antakya konteyner kentlerinde yaşayan çocukların iyilik halleri ve yaşadıkları zorlukların, ufak farklar içermekle birlikte benzerlik taşıdığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla yaşam alanları farklı olsa da çocukların ihtiyaçlarının ortaklaştığı konusunda bir saptama yapmamız mümkün.

Çocukların fiziksel ve duygusal iyi olma haliyle ilgili öne çıkardıkları ilk şey, özgürce ve güven içinde hareket edebilme oldu. Çocukların istisnasız hepsi, arkadaşlarıyla deprem öncesine göre daha çok ve özgürce zaman geçirdiklerini ve bundan çok memnun olduklarını ifade ettiler. Nitekim her iki konteyner kentte de çocuklar günlerini hem hareket hem de arkadaşlarla bağlantı içeren eylemlere odaklanarak anlatmayı tercih ettiler. Her iki kentte de arkadaşları "arama, bulma" özellikle kız çocuklar için "birlikte turlama" sıklıkla ifade edildi. Her iki grupta da bu araştırmanın kapsadığı 12-18 yaş grubunun parkta oyuna ilgisinin az olduğunu gözlemledik. Küçük çocuklar tarafından kullanılmayan parklara genellikle arkadaşlarıyla sohbet etmek ve kafa dinlemek için gittiklerini ifade ettiler.

Tarama formundan⁷ gelen verilere göre, çocukların %43'ü son bir haftada spor yaptıklarını ifade etmiş. Son bir haftada spor yaptığını belirten kız çocuk oranı %31 iken, oğlan çocuklar için bu oran (%64) iki katından fazla. Bu oran, gün içinde en çok zaman geçirdikleri eylemlerle de paralellik içeriyor. Pazarcık'taki çocuklar gün içinde en çok bisiklete binerek vakit geçirirken, Antakya'da çocuklar basketbol, voleybol ve futbol oynadıklarını söylediler. Antakya'da spor alanları daha çeşitli ve düzenli; konteyner kentte hentbol, voleybol ve basketbolun oynandığı ortak bir saha, çim döşenmiş bir futbol sahası, bir adet amfi tiyatro bulunuyor. Çocuklar farklı takım oyunlarını oynamaya fırsat bulabiliyorlar. Spor etkinliklerinin hem hareketi hem arkadaşlarla birlikte olmayı ve bağlantı kurmayı içerdiği için çocuklara iyi geldiğini ve büyük ölçüde kapalı biçimde yaşadıkları konteyner kentlerde canlılığı ve özgürlüğü yaşamalarını sağladığını gözlemledik. Çocuklar spor alanlarında nasıl hissettikleri sorusuna, heyecanlı, eğlenceli, mutlu, özgür ve tutkulu yanıtlarını verdiler.

Antakya'da gerçekleştirdiğimiz atölye çalışmasında çocuklar mekân iyileştirmelerine yönelik sorduğumuz soruyu doğrudan ortak alan kullanımıyla ilişkilendirerek önerilerini geliştirdiler. Özellikle kız çocuklar basketbol sahasında bulunan voleybol filesini kullanamadıklarını, ayrı bir voleybol sahasına ihtiyaç duyduklarını, ayrı bir alan olmadığı takdirde de alan kullanımına ilişkin kendilerini gözetken bir düzenleme yapılması gerektiğini dile getirdiler. 12-18 yaş grubu, daha küçük yaş gruplarının ihtiyaçlarının kendilerine dayatılması ve daha büyük yaş gruplarının alan hâkimiyeti arasında kendilerine mekân ve zaman yaratmaya çalışıyorlar.

6 Bu soruyu 44 çocuk yanıtladı.

7 Bu soruyu 44 çocuk yanıtladı.

Hareket içeren eylemleri, her iki kentte de kızlar ve oğlanların birlikte yapmasını -tarama sonuçlarının gösterdiği gibi, oğlanların hem bisikletle hem de toplu oyunlarla daha çok vakit geçirdiğini anlamış olsak da- alanların ortak kullanımı ve kız çocukların fiziksel aktivitelere erişimi açısından önemli bir not olarak düşünmeliyiz. Görüşme yaptığımız kız çocuklardan bazıları spor aktivitelerine özel bir ilgi duyduklarını belirttiler. Kız çocukların yaşamında eğitim ve sosyal hizmetlerle birlikte spora erişim ve yeteneklerinin de desteklenmesi gelişim açısından büyük önem taşıyor.

Futbol sahasından bir görünüm (Hatay-Antakya)

Konteyner kent sınırları içinde çocukların hem kendilerinin hem ailelerinin güvende hissediyor oluşu hareket özgürlüğünün temel nedenleri arasında. Tarama sonuçları, çocukların %64'ünün hava karardığında tek başına yürürken güvende hissettiğini gösteriyor.⁸ Bu oran kız çocuklar için %63, oğlan çocuklar için %65. Kız ve oğlan çocuklar arasındaki oranın birbirine yakın olması, paylaşımlar ile paralellik içeriyor. Çocuklar, kentlerin çevresinin tellerle çevrili olması ve giriş çıkışının polis kontrolünde olması nedeniyle hem kendilerinin hem bakım verenlerin güvende hissettiklerini açıkça ifade ediyorlar. Aydınlatma elemanlarının yeterliliği de güvenlik hissini pekiştiriyor. Bu sayede çocuklar akşam saatleri de dahil evden belli bir uzaklıkta yalnız ya da birlikte vakit geçirebiliyorlar. Bu durumun özellikle kız çocuklar için önemli bir özgürleşme sağladığını söylemek gerekli. "Polisler olduğu için annem istediğimiz

8 Bu soruyu 44 çocuk yanıtladı.

saatlerde dışarı çıkmamıza izin veriyor. Onun dışında etraf falan gayet güvenli bir his veriyor. Çevremize alıştığımız artık konuşup sohbet ettiğimiz birkaç komşumuz falan da var.” (15 yaşında kız çocuk, Antakya). Gözlemediğimiz kadarıyla hareket içeren eylemler, çocuklar arasında rekabetten çok birbirinden öğrenmeye destek olma potansiyeli taşıyor. Antakya’da bilenlerin bilmeyenlere topa vurmaya göstermesi, Pazarcık’taki bisiklet kullanımının yaygınlığı bu potansiyelin birer örneği: *“Burada aslında ilk başta hiç kimsenin bisikleti yoktu. Hiç hocam sadece bir bizim var. Biz evden getirmiştik. Bir de bize karşı komşunun vardı. Biz getirdik sonra bir hafta sonra baktık herkes bisiklet aldı.”* (14 yaşında oğlan çocuk, Pazarcık) Başka bir örnek de bu yaş grubunun konteyner kent içinde vakit geçirebilecekleri alanları birlikte keşfetmeleri. Birlikte hareket etmeleri kent içindeki dolaşım alanlarını genişletiyor. İki konteyner kentte yaptığımız yürüyüş atölyelerinde, çocukların farklı uzaklıktaki alanları “mahalle” olarak isimlendirdiğini öğrendik. Hane birimlerinin bulunduğu “mahallelere” yakın donanımları, farklı lokasyonları, daha küçük yaş grubunun kullanmadığı park alanlarını keşfedip birbirlerine aktardıklarını gözlemledik.

Burada, çocukların erişebildikleri, yani konteyner kent içinde mevcut olanakların önemine dair özel bir not düşmekte yarar var. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, hizmet birimlerinin kurulumu haziran başında henüz tam olarak tamamlanmış durumda değildi. Ancak, çocukların yaşamları söz konusu olduğunda, öngörülenden daha farklı hizmetlerin sunulmasının da gerektiğini not düşmek gerekiyor. Örneğin, iki ayrı çocuktan, bisikletlerinin tekerleklerinin bozulduğunu ama tamir ettirecek kimse olmadığı için bisikletsiz kaldıklarını duyduk. Bisikleti kendi çabaları ile tamir ettirebilecek bir yerlerinin olmayışı çocukların iyi olma hallerini doğrudan etkiliyor. Buradan yola çıkarak konteyner kentteki yaşamın, kendi sınırları içinde çocukları özgürleştirirken bir yandan da sunulan olanaklarla bağlantılı olarak, hizmetlere erişim açısından yetişkinlere daha bağımlı hale getirdiğini söyleyebiliriz.

Çocukların gün içinde zamanlarını geçirdikleri ikinci mekân ise hane birimleri. Dolayısıyla iyi olma hallerine dair ikinci paylaşım alanı da konteynerler oldu. Çocukların, konteynerlerdeki yaşam süresi henüz kısa olsa da yeni yaşam alanlarını benimsemiş olduklarını gözlemledik. Konteynerlere dair en tanımlayıcı cümle Antakya’da 15 yaşında bir kız çocuk tarafından ifade edildi: *“Ev gibi değil, ama çadır gibi de değil.”* Aynı odak görüşmedeki 13 yaşında bir oğlan çocuk da şunu ekledi: *“Yani kalacak bir yerimiz var, yatacak bir yerimiz var. Yani bunun için de şükretmemiz lazım aslında.”* Bu şükran duygusuyla birlikte çocukların kendilerini zorlayan şeylere dair anlatılarında yine konteynerler başı çekiyor.

Çocuklar sıklıkla konteyner iç alanının küçüklüğünden yakındılar. Konteynerler 20 metrekare civarında, uyuma alanı ve içinde küçük bir mutfak olan ortak alandan oluşuyor. Uyuma alanı ortak alandan Pazarcık konteyner kentinde kapıyla, Antakya’da perde ile ayrılabilir. Çocuklar 2-3 kişilik ailelerde alan paylaşımı konusunda çok zorlanmazken, nüfus arttıkça zorlanıyorlar. Uyuma alanını kendi kullanımına aldığı söyleyen kız çocuklar oldu. Bunu ifade etmeyen çoğunluğun ise yatak odası olarak ortak alanı paylaşımlı biçimde kullandığını düşünebiliriz. Ancak çocuklar, özellikle kız çocuklar uyumaktan çok gün içinde iç alanı kullanmanın ve eşyalarıyla yerleşmenin zorluklarından bahsettiler. Kullanmadıkları eşyalarını hasarlı evlerinin önündeki çadıra bırakan ve ihtiyaç duydukça gidip aldıklarını ifade eden bir kız çocuk (yaş 14, Pazarcık), *“Hocam eşyalarımı nereye koyuyum ya, bir sürü ojem vardı, hepsini çöpe attım.”* diyen bir başka kız çocuk (yaş 14, Pazarcık) oldu.

Hane birimlerinde küçük bir mutfak bulunuyor. Bununla birlikte ziyaretimiz sırasında her iki kentte de düzenli yemek dağıtılıyordu.⁹ *"Bize buraya gelirken ikişer tane tencere verildi ve sabahları on iki civarında bi de akşam 16.00'da tencerelerle beraber yemekhaneye gidiyoruz. Akşamları da ertesi gün için böyle paket paket kişi sayısına göre küçük kahvaltılıklar veriyorlar. Genellikle pilav, yanında da sulu bir yemek veriliyor."* (16 yaşında kız çocuk, Antakya)

Konteyner kentlerde de çadır kentlerdeki gibi tek tip bir beslenmenin söz konusu olduğunu söylemek mümkün. Ayrıca çocuklar, yemek almak için açık alanda, sıcağa maruz kalarak uzun kuyruklar beklediklerini de anlattı. Özellikle Pazarcık'ta bunun çok zamanlarını alan bir iş olarak aktaran kız çocuklar oldu. İki konteyner kentte de çocuklar yemekhane sırasını sevmedikleri yerlerin başına yazdılar; burada yorgun, sıkılmış, gergin hissettiklerini belirttiler.

Konteyner içindeki mutfakları da kısmi olarak kullanıyorlar ama hepsinin üzerinde anlaştığı nokta şu: *"Evlerde yemek pişince ocak daha da sıcak yapıyor."* Bununla birlikte kız çocuklar uzun uzun kek, pasta yapmayı ne kadar sevdiklerini ve özlediklerini, konteyner mutfağının "yemek keyfi" için yetersizliğini ifade ettiler: *"Ocak var ama tezgahı kaplamalı olduğu için hamur açma ne bileyim kömbe fırlatma falan yapılmıyor. Hocam buralara gelemedik daha!"* (15 yaşında kız çocuk, Antakya)

Konteyner kentte çocuklara iyi gelen, özellikle duygusal iyi olma hallerini destekleyen bir konu da muhabbetin, sadece çocuklar arasındaki arkadaşlığın değil genel olarak komşuluğun artmış olması. Konteynerlerin önünde özellikle akşam saatlerinde yan yana ya da karşılıklı oturup sohbet eden komşulara, birlikte kurutmak için sebze hazırlayan kadınlara tanık olduk. Çocuklardan biri bunu şöyle anlattı: *"Şimdi herkes sokaklarda bankalarda birbirleriyle oturuyorlar. Muhabbet arttı. İnsanların değeri bilinmeye başladı."* (17 yaşında oğlan çocuk, Pazarcık)

Bazı çocuklar için ise bu sosyalleşme hali rahatsız edici olabiliyor. Sakinliğin konteyner kentte kolay karşılanabilen bir ihtiyaç olmadığı anlaşılıyor. Birkaç çocuk bunu destekleyecek paylaşımlar yaptı, sürekli arkadaşlarının çağırıldığından yakınan Pazarcık'taki 14 yaşındaki bir kız çocuk kendi durumunu şöyle ifade etti:

Araştırmacı: *Pek yalnız kalamıyor musun acaba?*

Kız çocuk: *Bazen, arada sırada; o da çok yakalayamıyorum.*

Araştırmacı: *İstiyorsun da olmuyor mu sanki?*

Kız çocuk: *Evet.*

Bununla birlikte çocukların çoğunluğu bu durumu kabul etmiş görünüyor: *"Yapacak bir şey yok."*

Çocukların gündelik yaşamlarında bir yer tutan ve hem fiziksel hem duygusal iyi olma hallerini destekleyen bir diğer mekân ise ÇYM. Çocukların hepsi, kendilerine neyin iyi geldiği sorusuna bir biçimde ÇYM'yi ilişkilendiren yanıtlar verdiler. Mekân duygu eşleştirmelerinde ÇYM'de mutlu, heyecanlı, eğlenceli, sevgi dolu hissettiklerini dile getirdiler. Bu elbette görüşmelerin ÇYM'de olması ile de bağlantılı, ancak bundan ibaret değil. Arkadaşlarla "eğlenceli"

9 Antakya'da günde iki öğün yemek dağıtımı devam etmesine rağmen Pazarcık'ta artık yemek dağıtımı yapılmıyor.

zaman geçirme olanağı sağladığı ve kişisel ilgilerini yaşamalarına alan açtığı, açma potansiyeli taşıdığı için ÇYM'lerde yaşamlarından keyif alıyor gibiler. ÇYM'lere kayıt esnasında -yani çocuklar merkezleri aktif olarak kullanmaya başlamadan önce- uyguladığımız tarama formuna verilen cevaplara göre son bir haftada akranlarıyla sosyalleşebildiğini belirten çocuk oranı %48.¹⁰ Bu oran kız ve oğlan çocuklar için neredeyse aynı. Ancak, ÇYM'ler çocuklara sosyalleşmeleri için olanaklar sağladığından, bu oranın ÇYM'leri düzenli kullanan çocuklar arasında artacağını öngörüyoruz. ÇYM'lerde yaptıklarını eğlenmeye ve dinlenmeye zaman ayırabilme kazanımı altında daha detaylı ele alacağız.

Son olarak, çocukların fiziksel ve duygusal iyi olma hallerine etkisi olduğunu anladığımız çevresel faktörlerden bahsetmek gerekiyor. Bu kısım altında ifade edilenleri aynı zamanda çocukların yaşamlarındaki riskler olarak ele almak da mümkün. Her iki kentte de çocuklar yeşil alan eksikliğinden yakınıyorlar. Kent içinde doğal gölgelik alan yokluğu çocukların iyilik halini etkiliyor. Pazarcık'ta kentin hemen kıyısında birkaç ağaç ve küçük bir çay bulunuyor. Çocukların arasında buraya sık sık gittiklerini ifade edenler oldu. Doğal alanlarla ilişki çocukların keşif duygusuyla da ilişkilidir. Bu alanda yalnızca vakit geçirmiyor, bitkiler ve hayvanlarla da ilişki kuruyor, kurbağaların sesini dinliyor ve ağaca tırmanabiliyorlar. Nitekim yürüyüş esnasında yaptığımız kısa ziyarette dahi, toprağı, derenin geçtiğı alanları inceleyen çocuklar oldu. Ayrıca bu alan yakınına kurulan çardaklarda da vakit geçirdiklerini, yeşilliklere baktıklarını ifade ettiler. Aynı zamanda o sulak alan dolayısıyla kent içine böcek, sinek, yılan geldiğini söyleyenler de oldu. Çocuklar kentte düzenli olarak ilaçlama yapıldığını ancak yeterli olmadığını eklediler.

Çocukların gittiğı dere kenarından görünüm (Kahramanmaraş-Pazarcık)

Konteyner kentlerde alan yönetimine dair standardizasyon eksikliği, alan içinde araç dolaşımında da karşımıza çıktı. Antakya'da konteyner kent içinde araç dolaşımı sınırlandırılmışken Pazarcık'ta araç dolaşımı serbestti. Yine Antakya'da bir otopark alanı bulunurken, Pazarcık'ta araçlar konteyner önlerine ya da açık alanlara park ediliyorlardı. Ayrıca araçlarını kent içi için çok hızlı kullananlar da var. Bu durum vakitlerinin büyük bölümünü açık alanlarda ve sokakta geçiren çocuklar için hem risk oluşturuyor hem de alan kullanımını kısıtlıyor. Nitekim hem

10 Bu soruyu 44 çocuk yanıtladı.

görüşmelerde hem atölyelerde çocuklar araçlardan rahatsız olduklarını dile getirdiler: *“Arabalar çok ve hızlı gidiyorlar.”* (14 yaşında oğlan çocuk, Pazarcık). *“Arabaları içeri koymamaları gerekiyor.”* (14 yaşında kız çocuk, Pazarcık) *“Arabalar park edince bize yer kalmıyor.”* (12 yaşında kız çocuk, Pazarcık)

Antakya’da tüm şehre yayılmış enkaz tozu, Pazarcık’ta ise konteyner kent içinde, muhtemelen zemine döşenen kilit taşlarının yerleşmesi için kullanılan kumlar çocukların sağlığını etkiliyor. Antakya’da çocuklardan enkaz tozuna dair herhangi bir bildirim gelmedi. Nitekim, Umut Kent’te haziran itibarıyla yol ve parke döşeme işleri tamamlandı. Pazarcık’ta ise çocuklar kumların rüzgarla tozumasından rahatsız olduklarını, ayrıca bisiklet tekerleklerinin de bu yüzden patladığını söylediler.

İklim koşulları da çocukların sağlığını etkiliyor. Görüşme yaptığımız çocuklardan bazıları, sıcak nedeniyle uyuyamadıklarını, burun kanaması gibi şikayetler yaşadıklarını belirttiler.

Öğrenmeye kesintisiz devam

Deprem, çocukların eğitim süreçlerini keskin biçimde etkiledi. Yeni yaşama uyum sağlama ve hem akademik hem sosyal gelişim süreçlerinin desteklenmesi açısından çocukların okula, eğitime devamı büyük önem taşıyor.

Tarama formunu dolduran çocukların %93’ü deprem öncesi okula gittiğini belirtirken, depremler sonrası okulların açık olduğu dönemde okula gittiğini belirten çocukların oranı yalnızca %10.¹¹ Haziran başı itibarıyla, kız çocuklar için bu oran %14 iken, oğlan çocuklar için %4 idi. Oğlan çocuklar için bu oranın daha düşük olmasının nedeni oğlan çocukların çalışma durumu olabileceği gibi eğitim süreçlerinden kız çocuklara göre daha fazla kopmuş olmaları da olabilir.

İhtiyaçlara dair derinleşme konusunda yaptığımız odak görüşmelere katılan 19 çocuk içinden sadece biri deprem sonrası konteyner kente taşınmadan önce yaşadığı köyde okula gitmiş, taşınınca bırakmış. Bir başka çocuk ise, 8 yaşındaki kardeşine öğretmenin düzenli ödev verdiğini, ödevleri birlikte yaptıklarını aktardı. Bu iki örnek dışında öğrenme sürecine devam eden bir çocukla karşılaşmadık.

Saha ziyareti yaptığımız dönemde konteyner kentin bulunduğu Antakya merkezde açık bir okul bulunmuyordu. Pazarcık’ta ise çocukların bazıları okullarının açık olduğunu söyledi. 15 yaşındaki bir kız çocuk okulunun 40 dakikalık mesafede olduğunu söyledi ve *“Ulaşabilsem giderdim, ücretsiz servis olsaydı mesela”* diye ekledi. Başka bir kız çocuk ise yine okulunun açık ama uzakta olduğunu ve yeniden deprem olursa korkusu nedeniyle gitmek istemediğini söylerken bir diğeri yine aynı gerekçe ile babasının göndermediğini söyledi. Bu arada çocuklar kentin yakınında bir imam hatip okulu olduğunu, okulun açık olduğunu ama çok az kişinin gittiğini söylediler.

11 Okulların kapanmasından sonra Milli Eğitim Bakanlığı’nın (MEB) düzenlediği telafi eğitimlerin başlamasıyla bu oranlarda değişiklikler olmuş olabilir.

Odak görüşmelere katılan çocukların hepsi, yeni eğitim öğretim yılında okula devam etmek istediklerini söylediler. Taramalarda ise, seneye okula devam etmeyi planladığını belirten kız çocukların oranı %74 iken, oğlan çocuk oranı %58'de kaldı. Oğlan çocukların %19'u önümüzdeki yıl okula gitmeyeceğini söylerken, önümüzdeki yıl okula gitmeyeceğini belirten kız çocuk oranı %5.

Eğitime devam edip etmeyeceğini bilmediğini belirten çocuk oranı ise kızlar için %21, oğlanlar için %23. "Bilmiyorum" diye cevap veren çocuklar bunun nedenlerini, en sıklıkla depremden dolayı okulunun hasarlı/yıkılmış olması (%40), çalışma zorunluluğu (%20), kendilerinin (%20) ve ailesinin okula gitmesini istememesi (%10) ve maddi zorluk (%10) olarak sıralıyor.

Bu gerekçeler içinde okulun hasarlı/yıkılmış olmasının en yüksek oranda çıkması odak görüşmelerdeki paylaşımlarla da uyumlu. Çocukların ne koşullarda hangi okula gideceklerine dair hiçbir fikirleri yok. Pazarcık'taki çocuklar, kayıtlarını okullarından almadıklarını ama okullarına gidip gidemeyeceklerini, gidemiyorlarsa hangi okula gideceklerini bilmediklerini söylediler. Antakya'da ise konteyner kent alanı içinde bir eğitim adası Temmuz ortası itibarıyla oluşturuldu.¹² Kentteki çocukların kent içinde okula devam etme ihtimalleri görünüyor ama bunun da bilgisi çocuklara verilmiş değil. Örneğin bu alan lise çağı çocuklarını da içerecek mi bilinmiyor. Bu konuda merakı olan çocuklar var; "*Konteynerler ses geçiriyor, nasıl ayarlayacaklar?*" sorusunu yönelten 16 yaşında bir kız çocuk oldu.

Okuldan uzak kalmanın çocukların öğrenme süreçlerine büyük olumsuzluklar getirdiğini anlamak da zor değil. Tarama sonuçları, özellikle oğlan çocuklar için okuldan kopuşun daha radikal olabileceğini gösteriyor. Bununla birlikte eğitime devam çabasının daha yüksek olduğunu gördüğümüz kız çocuklar için de nitelikli bir uyum süreci gerekecek gibi. Pazarcık'taki odak görüşmelerden birinde yürüyen diyalog bu konuda ipucu içeriyor: "*Okula gitmeye, gitmeye gitmeye...*" (17 yaşında oğlan çocuk) "*Hocam yazı yazmayı unuttuk, size öyle diyelim.*" (13 yaşında kız çocuk) "*Ellerim artık kalem tutmuyor.*" (15 yaşında kız çocuk)

Var olan koşullarda çocukların öğrenmeyi sürdürmeye dair destekleri olmadığı gibi, kendileri ders çalışmak istediğinde de alan ve materyal bulmaları kolay olmuyor. Taramalarda son bir haftada ders çalışabileceği sessiz bir ortama erişebildiğini belirten çocuk oranı yalnızca %34. Kız çocukların %74'ü ders çalışmaya elverişli bir ortama erişemediğini söylerken bu oran oğlan çocuklar için %54'e düşüyor.

Konteyner alanının darlığı bu konuya dair önemli bir sorun. Ziyaretimiz sırasında hem Pazarcık hem Antakya'da çocukların ders çalışabilecekleri tek alan ÇYM'lerdi. Ancak, geçtiğimiz ayda bu durumun değiştiğini biliyoruz. Örneğin, Antakya'da eğitim alanı içine açılan kütüphanede çalışma masaları bulunuyor. Pazarcık'ta "bir ders yeri açılrsa" talebi açıkça geldi.

12 Antakya'daki merkeze devam eden çocukların çoğu Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Koç Okulu tarafından düzenlenen telafi eğitimlere katılıyor. Pazarcık'ta ise henüz telafi eğitim başlamadı.

Ayrıca test kitaplarına, kaynaklara ve kalem deftere de ihtiyaçları olduğunu söyledi çocuklar. Tarama formunda kitap, defter gibi kırtasiye malzemelerine ulaşmakta zorlandığını belirten çocukların oranı %25. Bu yoksunluk ve belirsizlik halinin, sadece şu an için değil yeni eğitim öğretim dönemi için kritik olduğunun altını çizmek gerekiyor. Konteyner kent koşulları çocukların okula devamını ve öğrenme süreçlerini çok zorlayacak gibi görünüyor. Bazı çocuklar şimdiden bunun endişesini taşıyor: *“Ödevlerimi nasıl yapacağım küçük alanda?”* (16 yaşında kız çocuk, Antakya)

Eğlenmeye ve dinlenmeye zaman ayırabilme

Eğlenmeye ve dinlenmeye zaman ayırabilme duygusal iyi olma halinin önemli bir parçası. Ek olarak, bu rapor bağlamında, çocukların büyük bir travma geçirdikleri ve ilk raporda paylaşıldığı gibi¹³ boşluk içinde yaşadıklarını düşündükleri bir dönemin ardından, giderek geçici de olsa yerleşik bir düzene geçme halinde, eğlenme ve dinlenmenin sağaltıcı etkisine ve çocukların ihtiyaçlarının karşılandığının bir işareti olmasına vurgu yapmak açısından ayrıca önemli.

ÇYM'ye ilk kayıt sırasında -yani çocuklar aktif olarak merkezleri kullanmaya başlamadan önce- tarama formunu uyguladığımız çocukların %74'ü son bir haftada eğlenmeye vakit ayırdığını söylüyor. Ancak, çocuklara “eğlenmeye ayrılan vakit sizin için yeterli miydi?” diye sordüğümüzde ise olumlu cevap veren çocukların oranı %68'e düşüyor.¹⁴ ÇYM'lere düzenli olarak devam eden çocuklarda bu oranların artacağını umuyoruz. Çocuklar eğlenmek için en çok arkadaşlarıyla (%65) ve aileleriyle (%52) vakit geçiriyorlar. Bunu internette vakit geçirmek (%43) takip ediyor.

Bu veriler, konteyner alanların çocuklara eğlence için yeterli alan sağladığı konusunda soru işaretleri içeriyor. Gün içerisinde “boş” vakitlerinin olması çocukların bu zamanlarını eğlenmeyle ve/veya dinlenmeyle geçirebildiği anlamına gelmiyor. Özellikle kitap okumak, resim-çizim yapmak gibi hareket gerektirmeyen ilgi alanları için alan bulmakta zorlanıyorlar. Sessizlik ve yalnız kalabilme ihtiyacı burada da öne çıkıyor. Bu etkinlikleri gerçekleştirebilecekleri alan bulamadıkları gibi kitap ve hobi malzemesi edinebilecekleri, yeteneklerini geliştirebilecekleri hizmet ve donanımlar da yetersiz kalıyor. Konteyner kentlerde çocuklara yönelik donanımlar/kurumlar artıyor olsa da bizim alanda bulunduğumuz sürede çocuklar için olan tek alan ÇYM'lerdi.¹⁴ Temel olarak bu nedenle ÇYM'ler, çocukların gün içinde çok zaman geçirdiklerini söyledikleri ve konteyner kentte “eğlenceli” olarak tanımladıkları bir alan.

Bununla birlikte ÇYM'ler çocuklara, arkadaşlarıyla rahatça bir arada olabildikleri, sohbet edebildikleri serin (klimalı) ve çeşitli materyaller (kitap, tablet, kutu oyunları vb.), olanaklar içeren

13 Kılıç, Z. ve Kıyığı, G. (29 Mart 2023). Deprem bölgesindeki geçici barınma alanlarına kız çocuk odaklı bakış: Mekânsal koşullara ve çocuk hizmetlerine dair değerlendirme. Suna'nın Kızları ve EMpower, sf. 25.

14 Pazarcık'ta temmuz sonu itibarıyla ÇYM'lere ek olarak Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından tüm yaşlara yönelik Kuran kursları bulunuyor. Antakya'daki Umut Kent'te ise tüm çocuklara yönelik okul, çocuk oyun merkezi, kütüphane, sportif tesis ve değişik atölyeler olmak gibi sosyal donatılar bulunuyor.

bir alan sunuyor. Ayrıca ÇYM'lerde çocuğa yönelik eş değerli yaklaşım, özgür ifade ve ortak yaşam alanı oluşturma, birlikte üretme gibi önceliklerin de çocukların hem fiziksel hem duygusal iyi olma halini desteklediği anlaşılıyor.

ÇYM'ler, hane birimlerinde ve kentin genelinde yersizlikten yapılamayan şeylere de olanak sağlıyor. Çocuklar ÇYM'lerde ders çalışıyor, resim yapıyor, dikiş dikiyorlar. ÇYM'ler içinde yer alan sakin oda ve mutfağı kendi planladıkları bir düzen içinde kullanabiliyor olmaları çocukların hem yalnız, sessiz zaman geçirmelerine hem de birlikte sohbet edebilmelerine olanak sağlıyor.

Parklar konteyner kentlerde çocuklar için ayrılmış alanların başında geliyor. Her iki konteyner kentte de birden fazla oyun parkı var. Ancak bu oyun parkları, farklı yaş gruplarının ihtiyaçları göz önünde bulundurulmadan, plastik malzemelerden yapılmış, güneşe açık alanlar. İki konteyner kentte de çalışma yürüttüğümüz atölyede, "Parklarda vakit geçiriyor musunuz?" sorusuna çocukların çoğu "Parkta bize göre bir şey yok ki" cevabını verdi. Zaman zaman daha az kullanılan, "sakin, kimsenin olmadığı" parklarda oturup arkadaşlarıyla sohbet edebildiklerini dile getirdiler. Pazarcık'ta çocuklar park alanlarının düzenlenmesine yönelik öneriler geliştirdiler. Kendilerine uygun daha büyük kaydıraklar, trambolin, tırmanabilecekleri oyuncaklar, daha fazla kişinin birlikte sallanabileceği, sallanırken sohbet edilebilecek büyük salıncaklar ve çardak önerilen başlıca oyun elemanları oldu.

Çardak alanı (Kahramanmaraş-Pazarcık)

Spor alanları ise çocukların eğlenmek ve dinlenmek için en çok vakit geçirdikleri alanların başında geliyor. İyi olma hali kazanımında da ele aldığımız gibi, bu alanlarda yalnızca spor yapmıyor, oturup dinleniyor, oyun oynayanları izliyorlar. Öte yandan spor alanlarının varlığı her zaman bu alanları istedikleri şekilde kullanabildikleri anlamına gelmiyor. Antakya'da çeşitli spor alanları bulunmasına karşın çocuklar top bulamadıklarını dile getirdiler: *"Top bulsak oynayacağız da hocam top bulamıyoruz. Saha yapmışlar ama top koymamışlar."* (12 yaşında oğlan çocuk). Spor alanlarının ortak kullanımına ilişkin ihtiyaçlarını yaşamlarına dair kararlara katılım bölümünde biraz daha detaylı ele alıyoruz.

Kararlara katılım ile bağlantılı olan ancak çocukların eğlenme ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılamaları için kritik önemde olan bir şey daha var: Çocuklar, konteyner kent içinde akranlarıyla buluşup bir şeyler için sohbet edebilecekleri "kafeterya" istiyorlar. "Ortaklaşa herkesin gidebileceği bir yer" umarız kısa zamanda oluşturulabilir ve çocukların deprem öncesi yaşamlarında sahip oldukları/olma potansiyeli yüksek olan basit ama temel bir ihtiyaç yeni yaşamları içinde de karşılanabilir.

Baskı altında kalmadan yaşama

Baskı altında kalmadan yaşama kazanımı, çocukların yaşamlarını çevrelerindeki yetişkinlerin onlara yükledikleri sorumluluklardan ve toplumsal baskılardan uzak yaşayıp yaşayamadıklarıyla ilişkilidir. Bu kazanımı, pek çok göstereyle tanımlanabilir olsa da bu çalışma kapsamında ev içi bakım yükü ve çocukların özyeterlilik algısı üzerinden ele aldık. Her ikisinin de özellikle kız çocukların yapabilirliklerini anlamak açısından kritik olduğunu düşünüyoruz.

Tarama formunda, "Günde ev işlerine yardım etmek için ortalama kaç saat harcıyorsun? (Örneğin; ev için alışveriş yapmak, çocuklara veya yaşlılara bakmak, yemek yapmak, çamaşır yıkamak, eve eşya taşınması)" sorusuna cevap veren çocukların çoğu (%89) "günde 2 saatten az" dedi.¹⁵ Kız ve oğlan kırılımında anlamlı bir fark bulunmamasına rağmen ev işlerine günde 3 saatten fazla vakit harcadığını söyleyen çocukların hepsi kız. Bu süre, ev içi emek tanımlamasının alt sınırında kalsa da bazı kız çocuklar için bu süreden çok daha fazlasının geçerli olduğu odak görüşmelerde de ortaya çıktı. Pazarcık'ta anneye birlikte yapılan ya da annenin verdiği işler söz konusuken, Antakya'da annenin çalışıyor olması dolayısıyla işleri üstlenen kız çocuklar vardı: *"İş yaparak geçiyor benim günüm. Bitmiyor çünkü iş hocam, annem sağolsun!"* (13 yaşında kız çocuk, Pazarcık) *"15 yaşındaki kız kardeşim genelde yemekleri hazırlar, ben arkalarını toplarım genelde."* (17 yaşında oğlan çocuk, Antakya)

Kız çocukların hemen hepsi günlük akışlarında yer alan bir etkinlik alanı olarak ev işlerinden bahsettiler. Konteyner alanının temizliğini yapmak, aile için yemek sırası beklemek, kardeşleri-yeğenleri oyalamak ya da ders çalıştırmak gibi sorumluluklar kız çocukların çoğuna yüklenmiş durumda. Bazıları anneleri çalıştığı için, bazıları geleneksel roller gereği bu işleri yürütüyorlar. Çocukların bazıları bundan şikayet ederken bazıları ise daha kabullenmiş görünüyor. Nitekim *"ortalık temiz olmadan"* rahat edemediğini ya da *"sıkıldıkça yemek yapıp"* yediğini ifade

15 Bu soruyu 35 çocuk yanıtladı.

eden kız çocuklar oldu. Bu tür etkinliklerin kız çocuklar arasında bir ortaklık yarattığı ve bunun bazı durumlarda sahiplenmeyi desteklediğini söylemek mümkün.

Ev işleri bir yana, kardeş bakımı kız çocuklara daha fazla angarya olarak görünüyor diyebiliriz. Çünkü bu iş, çoğu zaman oyuna dayalı bir bakım yükü yaratıyor ve muhtemelen kız çocuklar için kendi oyun zamanını da kısıtladığı için daha fazla baskı yaratan bir yük oluyor. Ziyaretimiz sırasında her iki konteyner kentte de 5 yaş altı çocuklar için oyun parkı dışında zaman geçirecek bir alan yoktu. Oyun parkları da bu yaş grubunun kendi başına oynayabileceği bir yapıda olmadığı için sürekli bir gözetim gerekliliği oluyor. Dolayısıyla kız çocuklara verilmiş "kardeşleri parka götürmek" diye bir sorumluluk var. Kimisi parka sırf kardeşini götürmek zorunda olduğu için giderken kimisi de tam bu zorunluluk nedeniyle parka gitmediğini ifade ediyor: "*Kardeşimi de hemen peşime takıyorlar, gitmek istemiyorum o yüzden.*" (13 yaşında kız, Pazarcık). Parka giden kardeşin temizlenmesi işi de ablalık sorumluluğu olabiliyor: "*Parka gidip, kuma girip kirleniyor ben de banyoya sokup yıkıyorum.*" (13 yaşında kız, Pazarcık).

Bakım yükünün diğer bir kısmı da çalışma zorunluluğu olarak karşımıza (13 yaşında kız) çıkıyor, ancak Pazarcık ve Antakya'da para kazanmak için çalışmak zorunda olan çocuklara ne taramalarda ne de odak görüşme ve atölyelerde rastladık. Bunun nedeni çalışmak zorunda olan çocukların ÇYM'leri kullanamıyor olmaları olabilir. Pazarcık'taki odaklara katılan 17 yaşındaki bir oğlan çocuk eğitiminin de bir devamı olarak kuaförde çırak olarak çalıştığını ifade etti. Yine Pazarcık'ta iki kız çocuk ise çalışmak için ailelerinden izin almaya çalıştıklarını söylediler. Motivasyonlarını sordüğümüzde şöyle yanıt verdiler: "*Sadece yük olmamış da olurum.*" (14 yaşında kız çocuk, Pazarcık) "*Yani her şeyi annemden veya babamdan istemekten daha iyi. Kendi elimiz bi ekmek tutsun diye, ileride daha kolay olsun diye.*" (15 yaşında kız çocuk, Pazarcık). Bu kız çocuklar özelinde para kazanma isteğinin de baskı altında kalmadan yaşamının bir parçası olarak ortaya çıktığını söylemek mümkün.

Tarama formunda çocukların özyeterlilik algılarını görmek üzere bazı sorular da sorduk. "Genelde başımın çaresine bakabilirim" cümlesine çocukların %78'i "Katılıyorum" ve "Tamamen katılıyorum" yanıtlarını vermiş. Bu oran kız çocuklar için dikkat çekici biçimde (%81'e %73) yüksek. "Zor bir durumda olduğumda genelde çıkış yolu bulabilirim" ifadesinde de benzer bir oran söz konusu. Bu ifadeye tüm çocukların %76'sı, kız çocukların %83 ve oğlan çocukların %65'i olumlu yanıt vermiş durumdadır.

Bu yüksek oranlı yanıtlar dikkatimizi çektiği için, çocukların "Başımın çaresine bakabilirim" ifadesinden ne anladıklarını, buldukları "çıkış yollarının" neler olduğunu merak edip odak görüşmelere taşıdık.

Çocuklar arkadaşlarıyla ya da ev dışında biriyle anlaşmazlık yaşadıklarında, bir şeye canları sıkıldığında başlarının çaresine baktıklarını ifade ediyorlar. Böyle bir durumda meseleyi aileye taşımak yerine kendileri çözmeyi tercih ediyorlar. Bunu da ya yalnız kalarak ya da arkadaşlardan destek alarak yapıyorlar. Katılımcı çocuklar arasında, arkadaşlarına destek olduğunu, arbuluculuk yaptığını söyleyen de çıktı. Aileye taşımamalarının nedenini ise şöyle açıklıyorlar: "*Çünkü aile karışınca iş büyüyor.*" İşin büyümesinin kız çocuklar için daha tehditkar bir tarafı da var: "*Dışarı çıkmamıza izin vermezler, sosyalleşmemize izin vermezler.*"

Çocuklar için başının çaresine bakmanın bir başka anlamı da kendine bakabilmek. Bu kimi için evde yalnız kalabilmek, kimi için yalnız yaşayabilmek. Yaşa göre çeşitlenen bu algıda ço-

çocuklar için ortak olan bir bakış açısı var, büyüdükçe ve deneyimledikçe becerilerinin arttığını söylüyorlar.

Özyeterlilik algısı, özellikle deprem gibi büyük bir travma yaşamış çocuklar için hayatta kalma ve dayanıklılık açısından önemli bir beceri. Bu çalışmada çok kısıtlı olarak ele almış olsak da önemli ipuçları barındırdığını düşünüyoruz.

İhtiyaç halinde yetişkinlerden destek alabilmeyi de öz yeterliliğin bir parçası olarak okumak mümkün. Çocuklar destek almak konusunda en sık olarak arkadaşlarına ve annelerine başvurduklarını ifade ettiler. Pazarcık'ta ÇYM'nin sorumlusunu da destek aldıkları kişilerin içinde saydılar. Bu, Suna'nın kızları için mutluluk verici bir ifade. ÇYM'den sorumlu kişinin çocukların güvenini bu denli kazanmış olması çalışmaların etkisi açısından da umut verici.

Yaşama dair kararlara katılım

Çocukların yaşamlarına dair kararlara katılımı Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları Sözleşmesi'nce tanımlanmış temel haklardandır. Afetler yerleşimlere zarar vererek aidiyet duygusunu da zedeler. Çocukların yaşamlarına dair kararlara katılımı ise aidiyet duygusunu pekiştirir ve travma ile başa çıkma konusunda önemli bir güçlenme sağlar.¹⁶ Kararlara katılım yetişkinlerin çocuklara saygı duyması ve görüşlerini ciddiye alması ile mümkün olabilir. Dolayısıyla yetişkinlerin çocuk algısı ve çocuklarla ilişkilene biçimleriyle doğrudan ilişkilidir.

Her iki konteyner kentte de çocuklarla odak görüşmeleri ve atölyeleri yaparken doğrudan karar alma temasına odaklanmadık. Bununla birlikte çocukların paylaşımlarında, bakım verenleri ve çevrelerindeki yetişkinlerle ilişkilerini anlatan durumlar sıklıkla karşımıza çıktı. Çevrelerindeki yetişkinlere, ÇYM ekiplerini ve konteyner kentlerin düzenleyicilerini de katmak mümkün.

Çocukların paylaşımları, ÇYM sorumlularından aldığımız bilgiler ve gözlemlerimizden hareketle her iki konteyner kentte de çocukların kent düzenlemesine katılımlarının olmadığını, çocukların ihtiyaç ya da görüşlerinin sorulmadığını gördük. Ziyaret ettiğimiz iki kentte çocuklara yönelik alanların çeşitliliği farklılık gösterse de her iki kentte de alan kullanımına ilişkin katılımlarının kısıtlı olduğu anlaşılıyor. Çocukların oyun parkları, spor alanlarının ortak kullanım alışkanlıklarına dair somut düşünceleri var ancak bu düşüncelerini ya da ihtiyaçlarını ifade edebilecekleri ve sorumlulara aktarabilecekleri bir mekanizma yok. Örneğin, iki konteyner kentte de çocuklar, oyun oynadıkları sahaların sıcak dolayısıyla ancak kullanabildikleri akşam vakitlerinde, belirli saatlerde ses ve güvenlik sorunları nedeniyle kullanıma kapatıldığını, oysa oynamaya devam etmek istediklerini belirtiyorlar. Açık olan saatlerde de daha büyük yaş gruplarının bu alanları kullandığını, kendilerine yer ve zaman kalmadığını söylüyorlar. Oturup sakince zaman geçirecekleri ya da arkadaşlarıyla sohbet edebilecekleri bir ortak alan

16 Geçici Barınma Alanlarında Çocuk Hakları Temelinde Sağlanması Gereken Koşullar, Afet Çocuk Sivil Koordinasyon 13 Şubat 2023 tarihli bilgi notu. <https://afetcocukkoordinasyon.org/gecici-barinma-alanlarinda-cocuk-haklari-temelinde-saglanmasi-gereken-kosullar/>

istiyorlar. Bu isteği, sorduğumuz için bize söyledikleri halde kentin düzenlenmesi açısından kime iletebileceklerine dair bir fikirleri yok. Ya da konteyner kentte yer alan eğitim alanı, kendileri için hazırlanmış olsa da kullanımına dair görüşleri alınmamış; ne zaman açılacağı gibi bilgiler de kendileriyle paylaşılmıyor.

Çocukların hane içindeki durumları da çok farklı gibi görünmüyor. Tarama anketine katılan çocuklar "Söz alıp konuştuğumda sözlerim dikkate alınır" ifadesine %80 oranında katıldılar.¹⁷ Bu oran kız çocuklar için %85, oğlan çocuklar için ise %71 olarak gerçekleşti. Odak görüşmelerde yapılan paylaşımlar ise bu oranları doğrulamıyor ne yazık ki. Çocuklar, bakım verenlerinin ya da çevrelerindeki yetişkinlerin onlara nadiren görüşlerini sorduğunu, bu görüşleri daha da nadir biçimde dikkate aldıklarını paylaştılar:

"Aslında yani bir yere gideceğimiz zaman aslında benim de fikrimi alıyorlar. Mesela öyle işte gidelim mi, nasıl olur filan diye. Yok desem ve gidiyoruz da, yine de, ama ben genelde onların kararına saygı duyduğum için." (14 yaşında kız çocuk, Pazarcık)

"(Fikirlerime saygı) Duyarlar. Ama o kadar çok takmazlar bence." (13 yaşında kız çocuk, Pazarcık)

"Hatta oturur birlikte bildiğin sohbet bile ederiz. Ben de fikrimi söylerim. Ama baba tarafında pek öyle değil, anne tarafında öyle." (15 yaşında kız çocuk, Antakya)

Görüşleri ciddiye alma ve saygı duyma hali, çocuklar ile bakım verenleri arasındaki güven ilişkisini de etkiliyor. Kız çocuklar sıklıkla bakım verenlerin kendilerine güvendiğini, "çevreye güvenmediği"ni ifade ettiğini ve bu gerekçeyle bazı isteklerini (giyim, dışarıda zaman geçirme, telefon kullanma gibi) sınırlandırdıklarını söylüyorlar: *"Dışarıda hep kötülük var. Onun için siz olabildiğince liseyi bile dışarıdan okuyun. Açıkta okuyun. Hep evde olun, hep yanımızda olun!"* (13 yaşında kız çocuk, Pazarcık)

Çocuklar açısından ise bakım verene güven duyma, yaşadıklarını anlatma ya da anlatmama tercihini doğuruyor. Bakım verenin verdiği sözü tutup tutmaması çocuklar için önemli bir kriter. Bir de kendine güvenilmesi: *"Arkadaşım gelmiş. Çocukluktan beri tanıdığım, annemin kendi arkadaşının oğlu, hatta en yakın arkadaşının oğlu. Dedi ki hayır çıkamazsın, işte laf olur. Şu bu Yanlış anlaşılır!"* (15 yaşında kız çocuk, Antakya)

Hane içine dair topladığımız görüşler sınırlı olduğu ve hiç gözlem yapmamış olduğumuz için çocuklar ile bakım verenleri arasındaki ilişkiye dair paylaşabileceklerimiz bunlarla limitli. Bununla birlikte konteynerlerin sınırlı mekânsal kapasitesinin, konteyner kentlerdeki imkanların alan kullanımında çocukların ihtiyaçlarına dair söz söylemelerini de zorlaştırdığını fakat aynı zamanda bu sınırlılıkların çocuklar ile bakım verenleri arasındaki ilişkiyi daha çatışmalı bir düzeye taşıma potansiyeli barındırdığını söyleyebiliriz.

ÇYM'lerin mekânsal tasarımı ve programlanmasında, ilk saha ziyaretinde yaptığımız gözlemler ve çocuklarla yapılan görüşmelerde ortaya çıkan ihtiyaçlar değerlendirildi. ÇYM konteynerlerinde öğrenmeye ve eğlenmeye ayrılan alanların yanında, çocukların birlikte vakit geçirebilecekleri mutfak ve sakince vakit geçirebilecekleri sakın oda bulunuyor. Çocuklar ortak alanların kullanım kurallarına topluluk sözleşmesi yaparak birlikte karar veriyor. Topluluk

17 Bu soruyu 44 çocuk yanıtladı.

sözleşmesi çocukların bir arada uyum içerisinde ve birbirlerine saygı duyarak yaşamalarını sağlamak için kullandığımız bir araç. Katılımcı bir süreçle oluşturdukları sözleşmelerde çocuklar fiziksel ve duygusal şiddet kullanmama, küfür etmeme, telefonları yalnızca acil durumlarda kullanma, fotoğraf çekerken rıza alma gibi kendi ihtiyaçlarına yönelik kurallar belirliyorlar. Düzenli olarak organize edilen topluluk saatlerinde ise çocuklar değişen ihtiyaçlarını paylaşarak topluluk sözleşmesini güncel ve dolayısıyla topluluklarını bir arada tutuyorlar. Çocuklar merkeze yeni kayıt alma süreçlerinde de aktif rol alarak diğer çocuklara ÇYM'leri anlatabiliyorlar. ÇYM'lerin oluşum ve işleyişini çocuklara tanıtan bu alanın ve çocukların ihtiyaçlarına göre şekillendirilen düzenlemelerin çocukların merkezlere olan aidiyetini artırdığını gözlemliyoruz.

V. SONUÇ

Mart 2023'te gerçekleştirdiğimiz ilk saha ziyaretinden sonra hazırladığımız raporda, gözlem yaptığımız geçici barınma alanlarında bulunan çocuk hizmetlerine yönelik bir döküm yapmış, geçici barınma alanlarında kütüphane, psiko-sosyal destek alanları, MEB alanları gibi donanımların yer aldığını, okulöncesi ve ilkokul yaş grubuna yönelik hizmetlerin bulunduğunu kaydetmiştik. Buna karşın 12-18 yaş grubu için donanımların ve hizmetlerin bulunmadığını vurgulamıştık. Haziran 2023'te ziyaret ettiğimiz iki konteyner kentte ise 12-18 yaş grubuna hizmet veren ÇYM'ler dışında çocuklara hizmet sağlayan donanımların oldukça kısıtlı olduğunu gözlemledik.

Çocukların yaşamları yakın vadede konteyner kentlerde geçecek gibi duruyor. Görüştüğümüz çocuklar bu gerçekliğin farkında ve yaşamlarını iyi olma hallerini destekleyerek sürdürmek için olumlu taraflara odaklandıklarını söylemek mümkün. Bununla birlikte imkanı olanların konteyner kentler yerine yeni yapılan evlere, köye hatta yurt dışına çıkma hayali olduğunu, imkanı olmayanların ise en az 3 yıl bu alanlarda yaşayacaklarını öngördüklerini duyduk. Görüştüğümüz 13-17 yaş aralığındaki çocukların yaşamında 3 yıl uzun ve önemli bir süre. Dolayısıyla bu sürenin çocukların iyilik halini en iyi biçimde gözeten, yapabilirliklerini destekleyen hizmetler, olanaklar, donanımlarla bezenmesi ilgili kurumların ve tüm yetişkinlerin sorumluluğu.

Konteyner kentler muhtemelen süreklilik içeren bir kurulum süreci yaşayacaklar. İklimin değişmesi, okulların açılması, herhangi bir krizin/kazanın yaşanması gibi beklendik ve beklenmedik durumlar, konteyner kentlerdeki düzenlemelerin gözden geçirilmesini, geliştirilmesini gerektirecek. Bu süreçte, çocukların ihtiyaçlarına duyarlı, onların katılımını da gözeten bir sürecin izlenmesi kritik bir önem taşıyor.

Açık alanlar konteyner kentlerde çocukların gündelik yaşamının önemli bir parçası. Bu alanların yaş gruplarına ve cinsiyetlere göre çeşitlendirilmesi ve çocukların fikirlerinin alınarak tasarlanması gerekiyor. Oyun parklarının farklı yaş gruplarının ihtiyaçlarına göre tasarlanmaması, özellikle kız çocuklarının alan kullanımını kısıtlayan ve zaman zaman bakım yükünü artıran önemli bir sorun. Parkta oynamak için "büyük bulunan" çocuklar, oyun alanlarında da küçük yaşta kardeşlerinin sorumluluğunu üstlenebiliyor ve parktaki oyunculardan dışlanabiliyor. Deprem bölgesinde bu sorun daha da keskinleşiyor. Eğitimin kesintiye uğraması, çocuklara yönelik farklı donanımların bulunmaması, vakit geçirilebilecek kısıtlı alanlardan

biri olan parkların önemini artırsa da oyun donanımları 12-18 yaş grubunun ihtiyaçlarını karşılamıyor.

Donanımların cinsiyet ve yaş ayrımlarına göre çeşitlenmesi; kız çocukların açık biçimde ortaya çıkan bakım yükünün azaltılması için gerekli hizmetlerin sağlanması; oğlan çocukların okulu terk riskinin önlenmesi ve tüm çocukların okula, eğitime yeniden başlayabilmesi için uyum programlarının hazırlanması; en önemlisi ise yaşam akışının -örneğin okul saatlerinin konteyner kentlerin gerçekleri ve o kentlerdeki çocukların durumuna göre düzenlenmesi gerekiyor.

Konteyner kentler, kendi sınırları içinde çocuklara sağladıkları güvenli ve özgür alanla ve artan arkadaşlık, komşuluk ile önemli bir potansiyel barındırıyorlar: Ortak bir yaşam alanını birlikte kurma potansiyeli. Tüm zorlayıcı koşullara rağmen hane birimleri arasında komşuluk ilişkileri kurulduğunu, çocukların arkadaşlıklar geliştirebildiğini de gözlemledik. Birlikte mangal yapma, çay oturması, hane birimleri önünde bitki, sebze-meyve yetiştirme gibi yer yapma pratiklerinin kurulduğuna tanık olduk. Çocuk katılımını yaşama geçirmenin yolunu bulan kent düzenlemeleri bu konuda iyi uygulama örnekleri olabilecekler.

ÇYM'ler de bu potansiyel içinde önemli bir yer barındırıyor. Kuruluş aşamasından itibaren çocukların ihtiyaçları doğrultusunda ve katılımıyla şekillenen güvenli alanlar, afet bölgesindeki geçici barınma alanlarında bir arada yaşam kültürünü besleyen, çocukların sesini duyan ve duyuran odaklar olabilir. Çocukların çok çeşitli risklerle karşı karşıya oldukları krizler çağında kız çocuk odaklı tasarım yaklaşımıyla benzer yapıların kurulması, izleme-değerlendirme çalışmalarlarıyla bu yapıların düzenli olarak geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması kritik önem taşıyor.

Bu raporda aktardığımız koşulların ve raporda ele aldığımız bulguların yalnızca mevcuttaki geçici barınma alanlarının iyileştirilmesine yönelik değil, deprem coğrafyası olan ülkemizin diğer yerleşimlerinde yapılan afet planlarında da çocukların öncelenmesine ışık tutmasını umuyoruz.

SUNA VE İNAN KIRAÇ VAKFI